

JUKKA MIKKONEN

Luokitteluseminaarissa

Vuotuinen Mikkelin Akatemia -tiedeseminaari pidettiin tänä vuonna jo 14. kerran. Tällä kertaa tunnetut tieteentekijät – ja taiteilija – esittelivät savolaisyleisölle luokitteluun liittyviä ongelmia.

Perjantaina tammikuun 8. päivänä Mikkelin ammattikorkeakoulun auditorio on täynnä tiedonjanoa; järjestäjien mukaan kuulijoita on noin 250 kappaletta. Yksi tapahtuman taustahahmoista, asianajaja Matti Kunnas, kertoo osallistujamäärän viisinkertaistuneen ensimmäisestä kokoontumisesta vuonna 2003.

Seminaarin avaa Lappeenrannan teknillisen yliopiston professori Karl-Erik Michelsen, joka viittaa ihmisen ikaikaiseen haluun luokitella asioita, kuulua ja asettaa muita johonkin lokeroon. Toisaalta Michelsen perustelee seminaarin aiheen ajankohtaisuutta luokitusten ja luokittelamisen lisääntymisellä.

Ensimmäinen puhuja on Helsingin yliopistossa toimiva tieteenfilosofi Samuli Pöyhönen, joka alustaa luokittelusta ihmistieteissä. Yhteiskunta- ja käyttäytymistieteissä ja lääketieteessä luokittelu on keskeisten ongelmien diagnosoinnin, hallinnan ja hoitamisen menetelmä. Luokittelu johtaa kuitenkin helposti päättelyn vinoutumisiin. Oletamme jonkin luokan jäsenille yhteisen olemuksen, jolla selitämme jäsenten käyttäytymistä. Lisäksi selitämme ”meidän” ja ”niiden” toimintaa eri tavalla: suosimme sisäryhmää ja homogenisoimme ulkoryhmää, pistämme omat epäonnistumisemme olosuhteiden piikkiin ja katsomme toisten kukoistamattomuuden syyksi vaikkapa näiden heikkolahjaisuuden.

Pöyhöstä kiinnostaa, miten luokittelu vaikuttaa luokiteltuun sosiaalisessa todellisuudessa. Hän viittaa Ian Hackingin pohtimaan silmukkavaikutukseen (*looping effect*), jota kanadalaisfilosofi havainnollisti monipersoonahäiriöllä¹. Hacking kuvasi, kuinka lääketieteellinen diagnoosi vaikuttaa potilaan käytökseen – tämä alkaa käyttäytyä diagnoosin esittämällä tavalla – ja miten potilaan oirehdinta puolestaan vaikuttaa diagnoosin muokkaamiseen, mikä puolestaan... Pöyhönen huomauttaa, että silmukointi myös vakauttaa ilmiöitä ja tekee rahan ja poliisin kaltaiset instituution mahdollisiksi. Tutkimalla, kuinka luokittelut tuottavat sosiaalista todellisuutta, pääsemme käsiksi rakenteellisten epäkohtien perustoihin.

Etupäässä kirjailijana ja kuvataiteilijana tunnettu Rosa Liksom puhuu otsikolla ”Lokeron turva ja tuho”. Liksom muistuttaa ihmisen potentiasta, mahdollisuudesta moneen: rajaava leima lyödään aina ulkopäin. Liksom itse on tungettu kirjailijalokeroon, vaikka hän on tehnyt aika lailla kaikkea sarjakuvasta elokuvaan. Miksi ihminen suostuu lokeroihin? Liksom kysyy. Selvät rajat,

tuttuus, laiskuus, uuden pelko... Ratkiriemukkaassa ja samalla äärimmäisen painavassa ajankuvauksessa Liksom puhuu fiktiivisillä äänillä karvahattukansan epäluuloista ja haaveilee lopuksi uudesta raikkaasta Suomesta. Esitelmän taustalla pyörii monitaiteilijan tekeillä olevaan Burka-projektiin kuuluvan Finlandia-elokuvatrilogian Kansallismaisema-osuus. Hypnoottisella videolla siniristilipun siniseen afganistanilaiseen burkaan verhoutuneet ihmiset kävelevät stereotyyppisissä suomalaismaisemissa, jotka muuttuvat aivan toisen näköisiksi kuin mainoskuvastoissa. ”Millä lääkkeillä Suomi saadaan nousuun?” yleisöstä kysytään. Taiteilijaa huvittaa: ”Ei mulla ole mitään lääkkeitä, mä kerron vaan miltä näyttää. Oon ihan vaan *fucking* kirjailija.”

Päivän viimeisessä esitelmässä tietokirjailija Ari Turunen pohtii kategorioita luovuuden esteenä. Turunen tekee hurjan historiallisen läpijuoksun, jossa hän summaa näkemyksensä maailmanhistorian kukoistavimmista kaupungeista antiikin Miletoksesta hippiajan San Franciscoon. Mikä yhdisti Turusen kuvaamaa yhdeksää kaupunkia? Merkittäväksi tekijäksi Turunen nostaa suvaitsevaisuuden. Leimaa ei lyöty, oli aineellista hyvinvointia ja kulttuurin kukoistusta. *Moral of the story*: ”ei tarte tykätä kaikesta mutta voi opetella sietämään erilaisuutta”.

Seuraavana aamuna takapenkissä istuva herra lukee ääneen ohjelmalehtisestä ensimmäisen esiintyjän, sukupuolentutkimuksen professori Tuija Pulkkinen tutkimusintresseistä: ”... kvieer-tutkimusta, mitähän se oikein on, mielenkiintoista...”, ”utopia-ajattelua... mitähän se on, ja mitä se realistinen ajattelu sitten on nykyään...” Pulkkinen alustaa sukupuolisen ja seksuaalisen luokittelun vallasta ja voimasta. Hänen mukaansa luokittelu luo asioita, vetämiensä rajojen molemmille puolille – sinne missä ei ennen ollut mitään. Luokittelu rajaa ja pakottaa, kyllä, mutta myös luo ja mahdollistaa. Lajittelun kielteisen puolen korostamista kritisoidessaan professori kertoo aina ihmetelleensä, millainen ihmeen olio stigmatisoinnissa käytetty ’leimakirves’ on. Takapenkin herra katsoo merkitsevästi toveriaan: leimaushommat hän sentään tietää. Pulkkinen muistuttaa, että toisaalta ryhmittely tekee (uuden) kokemusmaailman mahdolliseksi. ”Esimerkiksi seksuaaliluokat antavat ihmisille voimaa elää elämäänsä.” Uudet luokat vastaavat uuteen

tilanteeseen, jossa edelliset luokitukset tuntuvat vanhentuneilta.

Kuullaan parikin yleisökommenttia, joissa perätään seksuaali- ja sukupuolileimojen mielekkyyttä: Eikö ole aivan sama, mitä kukin on, kunhan kaikkia kohdellaan samalla tavalla; pakkoko kaikkialle on liimailla koko ajan uusia lappuja? Hämmästelevätkö tulevat sukupolvet lokerointivimmaamme? Uumoilen ymmärtäväni kategorisointiuupumusta: käy työstä opetella alati jäsentämään maailmaa uusiksi. Onko *bondage*sta ja sadomasosta kahvipöydässä puhuvien nuorten tiedostavien ihmisten vaikea tajuta vanhan kansan matalaa profilia ja hienovaraista signifiikaatiota (”Hän on lausuntataiteilija ja hyvä ystäväni”). Yleisö nostaa esiin äärimmäisen tärkeän aiheen, luokitusten alkuperän: nimetäänkö meikäläisiä vai niitä. Mutta kello käy, ja seuraava alustaja on saatava lavalle.

Oulun yliopiston aate- ja oppihistorian professori Petteri Pietikäinen puhuu mielivaivojen luokittelun historiasta. Matka kulkee lykantropiasta ja kynantropiasta melankolian ja ahdistuksen kautta tuoreeseen motivaationpuutehäiriöön (*motivational deficiency disorder*). Nykyajan hullutukset, amerikkalainen psykiatriikan lääketieteellinen ja mielivaivadiagnoosien määrällinen räjähdys, tyrmistytävät ja huvittavat yleisöä. Kun kaikki ovat löylynlyömiä, kukaan ei ole enää löylynlyöjä. Medikaaliyleisö ei kelpuuta sosiaalista konstruktivismia, eikä Pietikäinen sellaista sano ajavansakaan. ”Skitsofrenia on todellista”, mielisairaala-psykologiksi esittäytyvä kuulija huomauttaa.

Helsingin yliopiston kasvatustieteen professori Kai Hakkarainen puhuu oppimisesta ja älykkyyksäksityksen päivittämisestä. Maailma muuttuu kiihtyvällä vauhdilla, ja yksilön täytyy jatkuvasti venyä ja oppia uutta. Hakkarainen kritisoi koulua, jossa sanoo kykyluokittelujen rajoittavan oppilaiden kehitystä. Hän haluaa korvata synnynnäisen tai kiinteän, autonomistisen älykkyyksäksityksen hajautetulla ja kehittyvällä älykkyydellä. Sitä harjaannutetaan vuorovaikutuksellisisa yhteisöissä, kriittistä oppimalla ja toisten saavutuksista inspiroitumalla. Tärkeitä asioita ovat yhteenkuuluvuus ja solidaarisuus, joiden kautta kulkee tie kollektiiviseen luovuuteen. Asiantuntijuuden jakaminen lisää hyvää. Hakkaraisen ilosanoma – kenestä tahansa voi tulla huippuosaaja – otetaan ymmärrettävästi innostuksella vastaan. Mutta samalla nousee pintaan ajattelulle ominainen ikävä binäärisuus: hyvää ei tunnu voivan olla ilman huonoa. Ylei-

sökommenteissa haetaan syntipukkia epäajanmukaiseksi uumoillusta opettajankoulutuksesta, jossa taatusti vain opetellaan aasinhattujen tekemistä. Hakkarainen top-puuttee: koulun kaltaisia instituutiota ei muuteta hetkessä.

Tampereen yliopiston sosiologian professori Olli Pyyhtinen esitelmöi yhteiskunnallisesta järjestyksestä, luokittelusta ja hallinnasta dyykkaamisen ja serresiläisen parasitiin filosofian avulla. Serresillä yhteisön yhtenäisyys edellyttää ulkopuolista, loista, ja tällaisia ovat kerskakulutuksen ja tuhlaamisen ulkopuolelle vapaaehtoisesti sulkeutuvat roskisdyykkarit. ’Jäte’ on sekin ulkopuolistamisen tulos. Olio (esimerkiksi tuorekurkku) itsessään ei muutu, se vain siirretään negatiiviseen kategoriaan (vanhentunut). Luokittelut voidaan kuitenkin haastaa dyykkauksen kaltaisissa toimissa. Parinkymmenen viime vuoden aikana viestimissä esitelty freeganismi lienee yleisölle tuttu ilmiö, tai sitten Pyyhtisen teesit vain meikkaavat senssiä: yleisö nyökkäilee professorin pointeille, mutta keskustelua ei enää juuri synny.

Matti Kunnas päättää seminaarin pohtimalla sen tultavuutta. Kunnas sanoo huomanneensa kuulijakunnan olevan varttunut ja toivoo, että ensi vuonna jokainen toisi muassaan yhden nuoren ystävän.

Mielessä risteilevät ajatukset, kuten kuuluukin. Luokitteluun liittyvä vallankäyttö on mainittu monessa esitelmässä, mutta entäpä luokitteluista käytävä kilpailu – kenen kategorioita käytetään. Miten ilmiön käsitteellistämistä ja siihen liittyvistä sävyistä ja arvoista kiistellään. Kenen kategorioita ovat esitelmissä ja yleisöpuheenvuoroissa taajaan toistetut *innovaatiot* ja *huippuosaajat* ja – rohkeneeko sitä kysyä – miksi niitä tarvitaan. Entäpä käyttämämme digipalvelut, jotka profiloivat meitä koko ajan?

Tapahtuma on kertakaikkisen verraton. Ajattelun aiheiden jymyannoksella pärjää pitkälle, vaikka useaminkin tällaista herkkua soisi saavansa maistaa.

Viite

- 1 Nykyiseltä nimitykseltään dissosiativinen persoonallisuushäiriö.